

FULL LEXICOGRÀFIC

DE LA COMISSIÓ COORDINADORA LEXICOGRÀFICA DE CIÈNCIES,

integrada per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, el Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, el Col·legi de Metges de Barcelona, la Fundació Torrens i Ibern, la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Biologia, la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques (les tres últimes, filials de l'Institut d'Estudis Catalans), l'Institut de Tecnologia de la Construcció de Catalunya i la Institució Catalana d'Estudis Agraris.

núm. 7

Barcelona, abril 1980

SUMARI: *Nota prèvia.* — *Han dit...*, per Pere Pi-Sunyer i Josep Estalella i Graells. — *Els barbarismes en l'estadística*, per Jordi Lleonart. — *L'actualitat lexicogràfica (Nomenclatura farmacològica. — Addicions i modificacions al Diccionari.)* — *Miscel·lània (Accentuacions errònies*, per Ll. M. — *Aquestes essos finals*, per Ll. M. — *Verifiquem si satisfà*, per C. A. — *Frec, fregament o fricció?*, per J. M. V.) — *Correu del full.*

NOTA PRÈVIA

Aquesta Nota no va dirigida a les persones —hi ha gent per a tot— que veuen la labor de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències com una estúpida manera de perdre el temps o —n'hi ha de més benignes— com un passatemps inofensiu. Les persones que es considerin incloses en aquests grups, en el cas poc probable que ens llegeixin, no cal que continuïn la lectura.

Aquesta Nota va dirigida a les persones candoroses que reben el Full lexicogràfic zelosament, que el llegeixen amb interès, que procuren obtenir algun profit de la seva lectura i que, fins i tot, potser experimenten una petita sensació d'admiració envers els seus experts i pulcres escrits.

Com que el Full lexicogràfic és rebut exclusivament per científics, la nostra argumentació serà acceptada —a ben segur— planerament i no serà motiu d'opinions discrepants. Estem convençuts, i tots els científics ho saben molt bé, que l'expertesa en una matèria només pot ésser adquirida d'una manera: per mitjà de l'estudi. No ha passat mai que un home se n'anés a dormir cobrador d'impostos i, el matí següent, es despertés convertit en un bacteriòleg competent; ni mai cap pediatre no ha trobat, en explorar un nadó, els signes patognòmics de l'enginyeria de camins, canals i ports congènita.

L'estudi, quan vol ésser eficaç, comporta esforç i constància. Potser no cal un gran esforç, potser n'hi ha prou amb una suma continuada —la constància— de petits esforços. Per aquest camí, tots els lectors del Full saben que hom pot arribar a resultats notables. I segurament també ho sabien —encara que no consta— científics tan de segles enrera com Hipòcrates de Cos i Euclides. Volem dir que no pretenem d'haver fet cap descoberta; més aviat ens sembla, sincerament, que hem enunciat una ingènua bajanada. Com ara aquell que reuní una Acadèmia de Ciències per tal d'exposar —amb diapositives— la fórmula de la sopa d'all.

Doncs bé: justament a través de la ingènua bajanada enunciativa la redacció del Full lexicogràfic ha arribat al modest grau d'expertesa que li fa possible de confegir els pulcres escrits que mouen a admiració.

I el mètode està a l'abast de tothom. Volem dir que si les persones que ens llegeixen fan, amb pertinent constància, petits esforços, potser un dia el Full lexicogràfic no caldrà que aparegui. Així fos. — O. C.

HAN DIT...

«Permeteu-me que us felicit ben sincerament pels Fulls lexicogràfics de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències que m'heu tramès. Els considero una contribució molt important a la seriositat i correcció del nostre idioma a tots els nivells i un exemple que poc a poc s'haurà de seguir en totes les altres àrees del saber.»

PERE PI-SUNYER, Conseller d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat de Catalunya.

«Una festa en recordança del centenari d'un

químic català —Martí d'Ardenya— em va donar ocasió de fixar-me en la tragèdia dels catalans educats en escola castellana a Catalunya. Testimoniatge cabdal d'aquesta tragèdia és el mateix Martí, el qual s'expressa o en un castellà deficientíssim o en català decadent. Ell parla en català; ell viu en català; però a l'escola li han ensenyat, malament, el castellà, i en aquest castellà, defectuós i convencional, redacta fins les més senzilles notes de laboratori.»

JOSEP ESTALELLA I GRAELLS: *L'alingüisme*, «Institut-Escola», n.º 2. Barcelona, 1932.

ELS BARBARISMES EN L'ESTADÍSTICA

Quan volem obtenir informació d'una població o col·lectiu molt gran, recorrem al mostratge; això consisteix en l'extracció de mostres de l'esmentada població, la qual cosa es fa generalment a l'atzar. Noteu que l'acció d'extreure mostres és el mostratge i no el «mostreig», i que el verb «mostrejar» és inexistent en català; en la nostra llengua hem de dir, doncs, extreurem (o prendrem, o obtindrem, etc.) mostres en comptes de «mostrejarem». De les mostres obtingudes per un mostratge obtindrem les dades que ens caldran per tal de conèixer allò que volem saber del col·lectiu o població objecte; si el mostratge ha estat ben fet, les dades reflectiran de manera no esbiaixada —o sense biaix— (mai no s'ha de dir «insesgada») aquella característica de la població que volem conèixer. Les dades poden ésser resultat de comptatges, mesures o amidaments (aquest darrer mot és restringit a mesures de longitud) fetes sobre l'individu o els individus que componen cada mostra. Si de cada individu hem pres una sola mesura, ço és, si disposem de moltes mesures d'una sola variable aleatòria, hom pot fer estimacions (no s'ha de dir estimes, mot reservat a l'estimació de la situació d'un vaixell en la mar) de la mitjana (no «mitja»), la mediana, la moda, la desviació estàndard i la variància (no «variança»), i estudiar la distribució de freqüències, tot comprovant si s'ajusta o no a un model teòric mitjançant una prova (no «test») d'hipòtesi, com és, per exemple, la de khi (pronunciat amb un so intermedi entre la *h aspirada* i la *j* castellana) quadrat; cal tenir en compte que el resultat de la prova està afectat pel nombre d'individus mesurats, és a dir, la grandària —o mida— (mai «tamany») de la mostra. D'aquesta distribució de freqüències se'n pot mesurar l'asimetria (allò que en anglès en diuen *skewness*), i l'apuntament (allò que en anglès en diuen *kurtosis*). S'ha de

recordar que hi ha qui treballa amb tants per cent o percentatges (cosa que no es pot dir d'una altra manera). Si de cada individu (o mostra, segons els casos) es mesuren dos atributs o propietats (és a dir, dues variables aleatòries), es podran obtenir, a més a més, coneixements sobre la dependència d'aquestes dues variables mitjançant la covariància (no «covariança»), la correlació i la regressió (no «regresió»). D'existir, aquesta dependència podrà ésser lineal (de cap manera «linial») o no ésser-ho, en el primer cas serà generalment força interessant l'estudi del pendent de la recta de regressió. Si les variables aleatòries mesurades en cada individu o mostra són moltes, caldrà recórrer aleshores als mètodes d'anàlisi de dades o anàlisi multivariable (no «multivariant» ni «multivariada»), cosa que s'haurà de fer amb l'ajut d'un ordinador (no «ordenador»); i sovint s'haurà d'aplicar un algorisme (aquest mot prové del nom de l'astrònom i matemàtic àrab Muhammad ibn Musà al-Hwarizmi —Bagdad, segle IX— i ha passat a l'anglès i francès amb la grafia *algorithme* i a l'italià i castellà com *algoritmo*; en català es prefereix conservar la fonètica original, cosa que s'aconsegueix amb la *s*, tot i que hom accepta com a secundària la forma algorisme). També es poden aplicar les anàlisis de components («composants» és un gallicisme inadmissible) principals, de correspondències, o la més general, de proximitats (allò que en anglès en diuen *multivariate scaling*). Totes aquestes anàlisis permeten de representar en configuració euclidiana (no «euclídica») els elements que analitzem; en aquestes anàlisis té especial interès l'estudi de la taxa (no «tassa») de decreixement de l'espectre de valors propis.

JORDI LLEONART

L'ACTUALITAT LEXICOGRÀFICA

NOMENCLATURA FARMACOLÒGICA

El Departament de Farmacologia i Terapèutica de la Universitat Autònoma de Barcelona ha promogut i organitzat un grup de treball interdisciplinari amb la finalitat d'elaborar una llista normalitzada en català de les denominacions comunes internacionals de les substàncies farmacèutiques recomanades per l'OMS. El doctor Wie-

niawski, cap de l'Oficina de Productes Farmacèutics de l'OMS, ha posat a disposició del grup el material informatitzat de la darrera llista recapitulativa i ha ofert qualsevol mena de suport tècnic. El grup de treball, que actua en connexió amb la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències, roman obert als suggeriments i a la col·laboració de les persones o entitats interessades.

ADDICIONS I MODIFICACIONS AL DICCIONARI

La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha acordat darrerament algunes addicions i modificacions al «Diccionari General de la Llengua Catalana». Creiem que les següents poden interessar especialment als nostres lectors.

ACRÒNIM *m.* Sigla pronunciable com un mot ordinari: **RADAR**, **LASER**, **UNESCO**.

AMNÈSIC -A *adj.* Pertanyent o relatiu a l'amnèsia. || Que pateix d'amnèsia. | *m. i f.* Un *amnèsic*.

AQUICULTURA *f.* Crià de peixos, de crustacis, de mol·luscs i, en general, d'éssers aquàtics, amb finalitats comercials.

ARBORICIDA *adj. i m.* Que destrueix els arbres.

BÒLID [addició] ... || *Per ext.* Vehicle automòbil que pot assolir una gran velocitat. Un *bòlid de competició*.

BROSSAR (*reg.*) *v. tr.* Coagular. | *Pron.* La llet *s'ha brossat*.

COMPRIMIT *m.* Preparat farmacèutic obtingut per compressió de granulats o de pòlvors; pastilla.

DRAGEA *f. (ant.)* Confit. || Preparat farmacèutic que conté una petita quantitat de medicament envoltada d'una capa de sacarosa.

DESPOPAR (*reg.*) *v. tr.* Desmamar.

DETONADOR *m.* Artifici emprat per a produir l'explosió d'una càrrega.

DISC [addició] ... || Cartílag fibrós anular situat entre dues vèrtebres.

ENS *m.* [addició] ... || Institució, organisme.

ESQUIZOFRÈNIA *f.* Psicosi caracteritzada per una dissociació de les funcions psíquiques, la pèrdua de contacte amb la realitat, el replegament dins un mateix.

ESQUIZOFRÈNIC -A *adj.* Pertanyent o relatiu a l'esquizofrènia. || Que pateix esquizofrènia. | *m. i f.* Un *esquizofrènic*.

ESTÀNDARD (*angl.*) *m.* Tipus, model, norma. *Adoptar uns estàndards internacionals.* || Nivell, qualitat mitjana. *Estàndard de vida.* || *adj.* Que s'ajusta a un tipus, model, norma, determinat. *Fitxa estàndard.* || Que té unes característiques mitjanes que serveixen de referència. *Producte estàndard.* || *Fig.* Mancat d'originalitat. *Una bellesa estàndard.*

ESTANDARDITZACIÓ *f.* Acció d'estandarditzar; l'efecte.

(continuarà)

MISCEL·LANIA

ACCENTUACIONS ERRÒNIES

S'ha dit moltes vegades en multitud de llocs que el mot *atmosfera* en català és pla i no esdrúixol. No s'ha de dir, doncs, ni tampoc escriure *atmòsfera*. A propòsit d'aquest punt, és bo de recordar que no sempre l'accentuació dels mots catalans coincideix amb la dels equivalents castellans. N'hi ha uns quants que difereixen en ambdues llengües i per això són utilitzats malament en català. Recordem-ne alguns (a més d'*atmosfera*): *medulla*, *osmosi* (i anàlegs com *endosmosi*, *exosmosi*, etc.), *torticoli*, *dinamo*, *termòstat*, *omòplat*, *alvèol*, *electrode*.

En alguns d'aquests casos el castellà presenta una certa vacil·lació, però el català generalment

acostuma a fixar-los d'una única forma. Diguem, de passada, que en català són esdrúixols (i no plans) els mots acabats en -fàgia (com *antropofàgia*, *aerofàgia*, *oncofàgia*, *disfàgia*, etc.), en -cefàlia (com *manocefàlia*, *microcefàlia*, *hidrocefàlia*, etc.) i en -ode (com *elèctrode*, *ànode*, *cànode*, *diode*, *triode*, etc.). Però són sempre plans (i no aguts) els mots acabats en -cit (com *leucòcit*, *limfòcit*, *eritròcit*, etc.), en -òstat (com els abans esmentats *termòstat*, *manòstat*, etc.) i en -lit, tant si aquest fa referència al mot grec *lithos* 'pedra' (com *mondilit*, *aeròlit*, *fotòlit*, etc.), com si ho fa al mot grec *lytos* 'soluble' (com *electròlit*, *hidròlit*, etc.), però no el mot *teodolit*, que té un altre origen. — Ll. M.

AQUESTES ESSES FINALS!

Hi ha una sèrie de mots catalans que correntment són mal escrits i pronunciats, perquè hom acostuma a afegir-hi per influència del castellà una *s* de més al final. Cal recordar que s'ha de dir i escriure: *anàlisi, síntesi, pròtesi, parèntesi, histèresi, electroforesi, diàlisi, electrolisi, hidròlisi, termòlisi, neurosi, trombosi, cirrosi* (com també tots els mots en *-lisi* o *-osi*), sense cap *s* final. Això és vàlid per a aquests mots utilitzats en singular; però en plural, naturalment, sí que hi va una *s*, que a vegades algú omet (així cal dir *entre parèntesis*, per exemple). I ja que parlem d'aquests mots acabats en *-si*, serà bo de recordar que cal pronunciar-los a la catalana, o sia amb aquesta *s* sonora (és a dir que soni com en el mot *casa*). — Ll. M.

VERIFIQUEM SI SATISFÀ

L'ús incorrecte dels verbs *verificar* i *satisfer* mena sovint a castellanismes. En català, *satisfer* equival a complir, donar solució a, mentre que *verificar* té el sentit de comprovar o confirmar. Així caldrà verificar si un valor pot satisfer o no una equació i es podrà verificar si un producte satisfà unes propietats especials. Per tant, en el discurs científic el verb *verificar* admetrà ésser conjugat en qualsevol temps però el verb *satisfer* serà emprat necessàriament en present, ja que la certesa o falsedat d'una expressió no pot dependre del temps en el qual la condició és analitzada. Així amb els nous ordinadors verificarem si un valor satisfà una equació molt més ràpidament que no pas ho verificàvem amb una taula de logaritmes. És a dir que el subjecte de *verificar* és sempre l'observador, mentre que el de *satisfer*

és una quantitat o un concepte matemàtic. Satisfereix o no satisfereix, aquesta és la qüestió a verificar. — C. A.

FREC, FREGAMENT O FRICCIÓ?

En rememorar aquelles lliçons de física, on ens parlaren per primer cop del pla inclinat, ens costa de discernir si el cos relliscava o lliscava, si ho feia amb fregament, frec o amb fricció.

De fet existeix una certa sinonímia entre aquests mots, però el llenguatge científic i tècnic usa amb preferència, quan tracta del funcionament normal dels mecanismes, *lliscar*, *fricció* i els seus derivats.

Així deixem el verb *relliscar* per a quan trobem la famosa pell de banana o per a quan algú cau en una flaqueja.

Fregar, el que es diu fregar, hom frega només els plats o les rajoles i si l'auto, acabat de pintar, frega amb una paret, segurament no ens fregarem les mans en senyal de satisfacció! I pobrets de nosaltres si el metge que ens explora percep un soroll de frec: és que freguen, en algun racó del nostre cos, dues superfícies seroses alterades.

Notem que la fricció o resistència al moviment, rep el nom de viscositat si estudiem un fenomen dinàmic i el de cohesió si n'estudiem un d'estàtic, sempre parlant de fricció interior. Això és el que permet, per exemple, als estudiosos de la mecànica del sòl de parlar d'angle de fricció interna.

La fricció externa, o resistència al moviment entre la superfície d'un cos en contacte amb un altre (també amb un gas o líquid), ens permetrà de dir que la fricció cinètica és inferior a l'estàtica i d'extendre'ns, si volguéssim, en consideracions sobre els coeficients d'una fricció o d'una altra. — J. M. V.

CORREU DEL FULL

Al meu poble —i em sembla que a d'altres indrets de la rodalia— en diuen «llindar», justament, del fet de posar la llinda de què parlàveu al Full lexicogràfic darrer. És correcte aquest verb? — P. B. S. (Barcelona).

Si hem de fer cas del diccionari Alcover-Moll vós deveu ésser fill del Solsonès o dels Ports. La gent de l'ofici, però, ultra emprar el substantiu

llindar, fa servir normalment en comptes del verb *llindar* la locució amb què vós mateix definíu aquest verb: posar o col·locar la llinda (a una porta o a una finestra).

Si a més de contenir els termes comuns a la majoria de les contrades, el Diccionari General contenia totes les expressions locals dels Països Catalans, Déu nos en guard que ens caigués damunt.

REDACCIÓ: Salvador Alegret, Claudi Alsina, Núria Aramon, Ramon Bacardí, Claudi Barberà, Jordi Bosser, Jordi Carbonell i Pinyol, Oriol Casassas, Josep M. Costa i Molinari, Carles Domingo, Montserrat Inglès, Jordi Lleonart, Lluís Marquet, Àngel Messeguer, Joan Picanyol i Josep M. Valeri.

Passeig de la Bonanova, 47, segon pis, Barcelona (17).